

Droge in Policija

Sestavek je osebno razmišljanje pisca o vlogi policije v zvezi z drogami, ki temelji tako na preučevanju strokovnih in znanstvenih člankov kot tudi na praktičnih izkušnjah. Članek nima pretenzije znanstvene razprave, zato tudi ne vsebuje citatov in popisa literature.

Verjetno ni države na svetu, kjer se s prepovedanimi drogami ne bi ukvarjala tudi policija. Mnenja o njenem delovanju in učinkovitosti so zelo različna, vendar (kolikor nam je znano) se še nikjer niso odločili za popolno liberalizacijo vseh vrst drog in za eksperiment, ki bi dokazal, da je represija resnično neuspešna pri njihovem zatiranju. Dvom torej ostaja. Ostajajo droge in ostaja policija. S tem pa ostaja odprta tudi vrsta vprašanj, ki se pojavljajo v zvezi z izvrševanjem kaznivih dejanj in tudi z delovanjem represivnih organov. Vsaj nekatere od njih želim prikazati v naslednjem prispevku.

1. Droge in represivni družbeni organi

O vlogi represije pri zatiranju uživanja drog so, kot rečeno, mnenja različna. Problem represije in preventive ponazarja tudi naslednja primerjava. Na mednarodnem kongresu o drogah

in varnosti v mestih lani v Parizu je nekdo dejal, da ni tako pomembno pobijati komarje kot osušiti močvirje. Drugače rečeno, bolj pomembno kot odkrivanje in preganjanje posameznih trgovcev z drogo je odpravljanje socialnih in drugih okoliščin, ki so vzrok uživanja drog. Preventiva je torej pomembnejša od represije. Seveda se je strinjati s takšno trditvijo. Toda ob tem se pojavlja nadaljnja misel: ali ni prispevek k izsušitvi močvirja tudi prekinitev dotoka vode vanj? In še drugače: ali s prekinitvijo dobave drog (torej represijo) ne delujemo tudi preventivno?

Meja med represijo in preventivo je torej včasih težko določljiva. To je vidno tudi v praksi, saj se celo policija kot najbolj represivni organ dosti ukvarja s predavanji o drogah, svetovanjem ogroženim osebam, opozorilnim delovanjem v javnosti ipd. - skratka čisto preventivno dejavnostjo.

Represija na področju drog je seveda odvisna od pravne ureditve, ta pa je v posameznih državah različna, čeprav obstaja vrsta mednarodnih sporazumov in konvencij, ki terjajo

bolj enotno zakonodajo in ukrepanje. Razlike so tako glede vrst prepovedanih drog, ocene njihove nevarnosti in sankcij, ki so zagrožene, kot tudi glede kaznovanja oseb, ki so tako ali drugače povezane z drogami.

Celo v "enotni" Evropi so razlike na zakonodajnem področju relativno velike. Tako ponekod razlikujejo med "mehkimi" in "trdimi" drogami (bodisi že v sami zakonodaji bodisi v praksi policijskega ukrepanja), med uživalci in preprodajalci, med "navadnimi" prodajalci in organiziranimi združbami, med dajanjem droge odraslim osebam ali otrokom ipd., drugod posebej inkriminirajo "pranje umazanega denarja", ki izvira iz trgovine z drogami, ali pa so razlike v strogosti in vrsti sankcij, ki so zagrožene za posamezno kaznivo dejanje.

Organi represije so dolžni ukrepati v skladu z obstoječo kazensko (materialno in procesno) zakonodajo. Tisto, kar je kaznivo, morajo odkrivati in preganjati, to pa so na področju drog pri nas dejanja neupravičene proizvodnje in prometa z mamili (245. člen bivšega KZ SFRJ) in omogočanja uživanja mamil (246. člen). Vse to pa je potrebno storiti v skladu z določili zakona o kazenskem postopku. No, kljub temu so v praksi dostikrat razlike med tem, kar je predpisano, in med dejanskim izvajanjem, in sicer na obeh področjih, materialnem in procesnem.

Tako ni neobičajno, da se policija usmeri predvsem v odkrivanje (ali vsaj preganjanje) hujših kaznivih dejanj in pri tem zanemari manj huda dejanja. Prav tako ni izjemno (v angloameriškem pravu je celo pogosto), da organi pregona odpustijo kazen (ali pa predlagajo blažjo kazen) storilcu, ki informira o pomembnejših preprodajalcih ali vodjih kriminalne združbe oziroma je celo pripravljen pričati zoper nje na sodišču. Po drugi strani pa je včasih potrebno zamižati ob sicer zaznanem kaznivem dejanju, da bi tako po dolgotrajnem in napornem delu prišli do razkritja širše kriminalne organizacije ali njenega vrha. To se seveda pozna tudi v kriminalni statistiki, ki policiji ni naklonjena.

Število prijavljenih oz. ovadenih kaznivih dejanj v zvezi z drogami nikakor ni dejanski izraz razmer na tem področju, marveč bolj ali manj rezultat ukrepanja formalnih organov družbenega nadzorstva. Temno polje je namreč zelo veliko in zajema tudi do 90 odstotkov problematike. Tisto, kar je odkrito, je torej le proizvod naključja ali bolj ali manj uspešnega dela policije, carine in

drugih represivnih organov. Število odkritih primerov oz. vloženih ovadb pa je lahko varljivo tudi iz drugih razlogov. Tako je npr. mogoče dokazovati "uspešnost" policije s pomočjo statističnih podatkov in na osnovi velikega števila ovadb pričarati mit o uspešnosti, ki je dejansko ni. Veliko število ovadb je namreč slab pokazatelj učinkovitosti, če te niso vsebinsko ovrednotene. Včasih je potrebno večmesečno ali celo nekajletno delo večje skupine kriminalistov predno odkrijejo večjo kriminalno organizacijo ali dokažejo krivdo glavnemu organizatorju posla, pa čeprav se rezultat kaže le v nekaj ovadbah. Po drugi strani pa je mogoče z aretacijami večjega števila drobnih storilcev pričarati mit o učinkovitosti službe ali posameznika. Statistika je torej dvorezen meč, ki jo kaže uporabljati previdno.

Prav v zvezi s tem vprašanjem se pojavlja tudi osnovna dilema: ali je delo policije sploh potrebno? Ali ne bi bilo enako, če bi droge preprosto legalizirali? S tem bi se ognili ogromnim stroškom, ki jih terja boj zoper droge, državno blagajno bi napolnili z vrsto novih davkov, preprečili bi delovanje organiziranih kriminalnih združb in bolj nadzirali dogajanje na sceni, ko je učinek policije tako ali tako majhen.

Vprašanje ni lahko in odgovori so različni, bolj ali manj dobro argumentirani, odvisni tudi od interesov posameznika ali skupine. Moje mnenje je, da bi legalizacija posebno hudih drog (heroin, kokain ipd.) prinesla nepopravljive posledice. Nedvomno bi se povečalo povpraševanje, s tem proizvodnja in potrošnja, to pa bi ob znanih učinkih teh drog pripeljalo do množice zasvojenih, bolnih in mrtvih. Primerjava z učinki prohibicije v ZDA ni na mestu, ker je šlo tedaj za drugačno situacijo. Prvič, alkohol je bil dolgo časa dopustna in dokaj razširjena droga, obenem alkohol sam po sebi tudi ni tako hitro in smrtonosno delujoč kot npr. heroin. Ob vse večjih stiskah in problemih sodobnega človeka bi legalno širjenje nevarnih drog lahko pomenilo nacionalni samomor. Če je razmišljanje o legalizaciji mehkih drog kolikor toliko utemeljeno (vsaka kultura ima pač svojo vrsto droge, ki jo dovoljuje), je misel na prosto prodajo trdih drog težko sprejemljiva. Podobno bi bilo, če bi legalizirali umor, organizirani kriminal ipd., češ da to ljudje pač počno in želijo. Menim torej, da je represija na področju drog vsaj do neke mere potrebna in nujna.

2. Značilnosti kriminalitete v zvezi z drogami

Prva od značilnosti trgovine z drogami je zagotovo njena prikritost. Pri tovrstnih kaznivih dejanjih predvsem ni klasične žrtve kot posledice kaznivega dejanja: ni oropanega, okradenega, ogoljufanega ali poškodovanega posameznika, ki bi dejanje prijavil, niti ni trupla, požgane hiše, razbitega vozila ali drugih posledic, ki bi opozorile na storjeno kaznivo dejanje. So le sledovi in indici, ki pa jih je težko odkriti. Dejanja v zvezi z drogami so torej konspirativna in dostikrat brez vidne posledice.

K temu prispeva tudi dejstvo, da imata tako "žrtev" kot storilec skupen interes, da ostane dejanje skrito. Ne dealer ne njegova stranka ne želita prisotnosti in vmešavanja policije, saj gre za dogovorjen posel. Le v primeru, ko je ena stran ogoljufana, izsiljevana ali kako drugače ogrožena, lahko pride do prijave. Gre torej za tipičen primer t.i. kaznivih dejanj brez žrtve (crimes with no victim), kar znatno otežuje odkrivanje, preiskovanje in dokazovanje.

Z vprašanjem ponudbe in povpraševanja, torej s tako imenovanimi tržnimi zakonitostmi delovanja na področju drog je povezana tudi naslednja značilnost - velik zaslužek: čim večje je tveganje, večji je zaslužek. To pomeni, da bo ob strogih represijskih ukrepih cena droge zaradi pomanjkanja narasla, to pa bo kljub tveganju za prekupčevalce še vedno zanimivo, saj bo dobiček večji. S tem (pa tudi zaradi osebne odvisnosti od drog) je pojasnjeno dejstvo, da se kljub zagrojeni smrtni kazni v nekaterih državah posamezniki še vedno odločajo za takšno dejanje. (Kljub izredno hudim ali celo skrajnim kaznim v Iranu in nekaterih drugih azijskih državah je poleg velikega števila domačih storilcev nekaj tudi državljanov zahodnoevropskih in ameriških držav. Čeprav je to po eni strani dokaz neuspešnosti represivnih ukrepov, bi vendarle lahko rekli, da je število tujih storilcev relativno majhno. To pa seveda ni ovira za profesionalne in dobro organizirane tolpe.)

Po drugi strani pa vprašanje ponudbe in povpraševanja odpira dilemo: ali je mogoče trditi, da bo uživanja drog mnogo več, če bo ponudba večja in cena nižja? Gre torej za vprašanje, ki je tesno povezano z morebitno liberalizacijo (doslej)

prepovedanih drog. Na to vprašanje po mojem mnenju še ni zanesljivega in povsem prepričljivega odgovora, so le domneve in argumenti, tako za ali zoper legalizacijo. Osebnostno menim, da bo uživalec več (do neke stopnje zasičenosti tržišča), če bo droge več in če bo lažje dostopna in cenejša. Čim več bo uživalec, več bo zasvojenec (to se nanaša predvsem na trde droge, kot je npr. heroin), ki se razvijejo iz njih in več bo neproduktivnih, bolnih in brezperspektivnih ljudi, pa tudi smrtnih primerov.

Lahko si je predstavljati, kako bi ob morebitni legalizaciji (npr. mehkih drog) prišle do veljave tudi marketinške dejavnosti. Dobili bi podjetja z imeni (kot je nekoč duhovito izrazil prof. Lev Milčinski) Jugotrava, ShitImport ipd., ki bi seveda prodirala na tržišče s številnimi reklamami in tako širila krog uporabnikov. Ob legalni drogi (alkoholu) bi se pojavila še ilegalna in do določene stopnje zasičenosti bi uživanje naraščalo. Če bi to nekako še lahko dopustili pri t.i. mehkih drogah, je takšen eksperiment pri trdih drogah zelo tvegano in nevarno početje.

Sicer pa naloga policije ni ocenjevati takšne ali drugačne zakonodaje, marveč se po njej ravnati.

Značilnost trgovine z drogami je zagotovo tudi velikanski finančni dohodek pridelovalcev oziroma predvsem trgovcev z drogo. Ocenjujejo, da je trgovina z drogami največja finančna operacija na svetu. Več deset milijard narkodolarjev obračajo letno v različnih "legalnih" in ilegalnih poslih po svetu. Zadnji večji primer je bankrot banke BCCI, ki kaže le nekatere razsežnosti tega pojava. Denarja je torej veliko, dobički so ogromni, denar pa zagotavlja varnost in imuniteto. Z vsotami, s katerimi razpolaga narkomafija, je marsikdaj mogoče kupiti vse: policijo, tožilstvo, sodišče, politike in ne nazadnje tudi vladarje (glej npr. le primer Noriege), s tem pa tudi varnost, nedotakljivost in moč. Kdor se upre, je pokončan. Kdor ne sodeluje, je izločen iz normalnega življenja. Kdor pa pristane, je zaznamovan in priklenjen na vdanost in lojalnost. Vložek je velik, dobiček tudi, v igri sodelujejo gangsterji, poslovneži, politiki, tajne službe vseh vrst in običajni mali ljudje. Škandali le občasno opozorijo na delček zakulisnega dogajanja. Ali bi bilo torej bolje, če bi droge preprosto legalizirali in s tem preprečili vso to dejavnost? Poleg tega bi v obliki davkov država pobrala veliko denarja, ki je sedaj zanjo izgubljen (tudi to omenjajo v prid legalizaciji trgovine z drogami). Morda - toda ali

ni tveganje vendarle preveliko?

Značilnost trgovine z drogo je tudi njena internacionalnost. Ne le, da je proizvodnja in predelava droge v enih področjih, njena distribucija in konzumacija pa v drugih. Tudi sicer je značilen tranzit droge iz ene države v drugo, pač glede na ponudbo in povpraševanje. Če je bilo za nas dolgo značilno, da smo bili zgolj tranzitna država na območju t.i. balkanske poti, smo se iznenada znašli tudi v vlogi dežele konzumatorja. Ne le, da se pri nas ustavlja heroin, ki prihaja z Vzhoda na Zahod, in kokain, ki je namenjen predvsem v Srednjo Evropo, vse skupaj postaja pomešano in predmet ponudbe in povpraševanja. Bivše vzhodnoevropske socialistične države postajajo pomemben dejavnik trgovine z drogo. Stalnih zakonitosti ni: včasih gre droga iz ene države v drugo, nato ravno obratno (enkrat se npr. iz Slovenije prodaja v sosednje države, drugič od tam prihaja k nam).

Mednarodne razsežnosti pojava terjajo seveda mednarodno povezanost delovanja

Pripravlja se nov Zakon o kazenskem postopku, ki bo dal tudi policiji glede teh kaznivih dejanj več pristojnosti.

Dr. Miha Kozinc, minister za pravosodje

represivnih organov. Kljub prizadevanjem za to pa je rezultat še vedno premajhen. Medtem ko trgovci ne poznajo pravih ovir, si jih policije postavljajo s številnimi formalnostmi in razdrobljenostjo. Ena Evropa po letu 1992 pomeni tržišče brez meja in kontrole za prekupčevalce in razdrobljenost policije po drugi strani. Morebiti bodo prizadevanja v okviru Interpola, Evropola, organizacije Trevi ipd. le obrodila sadove in uskladila delovanje policij.

Organiziranost storilcev ni značilna le za področje kriminalitete v zvezi z drogami, povzročča pa enake probleme pri odkrivanju in dokazovanju. Tako kot drugod se pojavlja piramidna organizacija z glavnim človekom, ki vodi posel, na vrhu in drobnimi prekupčevalci, ki so mnogi tudi sami uživalci, na dnu piramide. Vodilni ljudje pogosto sploh nimajo stika z drogo, marveč le vodijo posle in obračajo denar, zato jim je izredno težko dokazati krivdo. Dostikrat so obsojeni le za manjše dejanje, ker jim večjega ni mogoče dokazati (podobno kot je bilo v primeru

Al Caponeja). Tudi če so prijeti, so obtožbe trhle in obsodbe redke (Noriega), izvrševanje kazni pa dvomljivo (Escobar).

3. Odkrivanje, preiskovanje in dokazovanje

Značilnostim kaznivih dejanj in delovanju storilcev je prilagojena tudi kriminalistična taktika in metodika. To pomeni, da se je potrebno skrivnemu, dobro organiziranemu in finančno podprtemu kriminalnemu delovanju upreti s podobnim delovanjem policije.

Vendar "enakost orožij" tudi pri boju s kriminaliteto drog še zdaleč ni resničnost. Nasilnim, brezobzirnim in skrivnim metodam prekupčevalcev policija in drugi represivni organi ne morejo odgovoriti na enak način, saj jim zakonske omejitve tega ne dopuščajo. Zato boj kljub vsemu ni enakopraven. Izsiljevanja, grožnje, nasilje, umori, podkupovanja in težavnost dokazovanja so huda ovira za uspešno delo policije. To seveda dokazujejo tudi podatki o odkritih in obravnavanih storilcih. Ne le, da je odkrit le manjši del drog in prekupčevalcev, še manj je tudi obtoženih in na koncu obsojenih oseb. Razlog za to je delno objektivno pogojena težavnost odkrivanja in dokazovanja, delno subjektivni dejavniki organov represije.

Tudi pri nas je zlasti v zadnjem času razširjeno mišljenje, da prodajajo drogo v šolah, parkih, picerijah, diskotekah, skorajda "za vsakim vogalom" in da do nje sploh ni težko priti. Resnica je drugačna. Tudi prekupčevalci dobro skrbijo za svojo varnost in so previdni. Le tisti, ki so preverjeni, imajo lahko do njih neposreden dostop, pa še to le za nakup manjših količin droge. Odkriti razpečevalce droge torej ni tako preprosto, kot mislijo nekateri. Potrebno je uporabiti različne prijeme in posebno taktiko in metodiko odkrivanja.

Ključno je seveda pridobiti ustrezne informacije o osebah, krajih, količini in virih preprodaje drog. Podatke o tem lahko dajejo občani, lahko pa izhajajo od bolj ali manj skrivnih sodelavcev. Povedano brez dlake na jeziku: policija mora imeti svoje informatorje, ki poznajo ali celo prihajajo iz okolja, kjer se pojavljajo droge. Motiv za sodelovanje je različen, včasih

tudi problematičen, česar se seveda tudi policisti dobro zavedajo. In vendar brez takšnih sodelavcev ne gre. Ker naš pravni sistem ne omogoča uporabe posebnih skrivnih agentov (undercover agents), se pravi policistov, ki skrivno delujejo v kriminalnem podzemlju, je toliko pomembneje pridobiti sodelavce iz vrst storilcev. To pa sproža vrsto etičnih, pravnih in drugih problemov.

Dosti droge je odkrito pri rutinskih ali naključnih dejavnostih: ob carinskih pregledih na meji, ob kontroli cestnega prometa, racijah v lokalih in podobno, toda za uspešnejše zatiranje organiziranega kriminala na področju drog je pogosto potrebno dolgotrajno in dobro načrtovano delo. Zbiranje informacij, njihovo preverjanje in ocena, pridobivanje dodatnih podatkov, načrtovanje akcije, zbiranje dokazov in končno realizacija terjajo dolgotrajne priprave in temeljito izvedbo včasih tudi več deset policistov in kriminalistov. To ni preprosto opravilo, še zlasti ne v majhnem okolju, kot je Slovenija, kjer skorajda vsi poznajo vse in je konspirativnost le težko doseči.

Operativno delo pomeni tudi uporabo t.i. posebnih metod in sredstev, ki jih zakon dovoljuje Varnostno informativni službi in kriminalistični službi. Gre za metode skrivnega opazovanja in zasledovanja, pridobivanje sodelavcev, odkup predmetov in prisluškovanje telefonskim ipd. pogovorom. Pogoji za pridobitev soglasja (bodisi ministra za notranje zadeve ali sodišča) so strogi, čeprav tudi z dovoljenjem pridobljene informacije zaenkrat še ne morejo biti dokaz na sodišču. To so torej le operativne informacije, ki usmerjajo preiskovanje.

Zaradi številnih značilnosti nedovoljene trgovine z drogami, ki smo jih le delno lahko omenili, prihaja tudi do nekaterih negativnih pojavov pri odkrivanju in preiskovanju. Uporaba nedovoljenih metod in sredstev je le ena od njih. V želji, da bi bili čim uspešnejši, včasih kriminalisti uporabijo tudi nezakonite metode in sredstva, ali pa tiste, ki so jim sicer dovoljene, uporabljajo brez ustrezne odobritve. Takšnega ravnanja nikakor ni mogoče dovoljevati ali tolerirati, še zlasti ne, če gre za dejanja, ki že mejijo na določena kazniva dejanja. Izsiljevanja, podkupovanja, grožnje, dajanje droge, fizično nasilje ali druge nezakonite oblike pridobivanja informacij, nezakonite hišne ali osebne preiskave, izsiljena priznanja ali celo podtaknjeni materialni dokazi so vsekakor dejanja, ki jih mora vsaka

civilizirana družba preganjati ne glede na to, s kakšnim namenom so storjena. Siva cona med dovoljenim in prepovedanim pa daje številne možnosti za (vsaj) nemoralno in neetično ravnanje policistov. Ker so narkomani (kot deviantna in subkulturalna skupina ljudi) ranljivi in izpostavljeni možnim zlorabam tako s strani kriminalne populacije kot tudi policije, je skrb zanje toliko potrebnejša. Res pa je, da se dostikrat tudi oni sami skrivajo in izgovarjajo na to izpostavljenost in tudi zaradi osebnih koristi pretirano in neupravičeno obtožujejo policijo, hkrati včasih, kar je tudi razumljivo, svojih obtožb glede zlorab ne želijo uradno potrditi pred sodiščem. To seveda ustvarja ozračje nezaupanja in zmede, ki nikomur ne koristi.

Na splošno bi lahko rekli, da je mogoče problematiko preiskovanja strniti na dve področji: odkrivanje in dokazovanje. Predvsem je potrebno odkriti drogo in osumljenca, toda to samo po sebi še ne zadošča za obsodbo. Potrebno je namreč zbrati zadostno število dokazov za obdolženčevo krivdo. Treba je torej ne le neizpodbitno dokazati objektivne elemente kaznivega dejanja (pridelovanje, predelovanje, preprodavanje, omogočanje uživanja ipd.), marveč tudi subjektivne elemente: krivdo (naklep, malomarnost), prištevnost, motiv ipd. Vse to pa je seveda lahko zelo zapleteno in težavno. Tako tudi ni presenetljivo, da se policija včasih odloči za lažjo kvalifikacijo, ker je pri tem uspešnost dokazovanja večja (npr. prijava za prekršek in ne za kaznivo dejanje, ker je posest droge lažje dokazati kot namen preprodaje).

Ker je trgovina z drogami mednarodni delikt, je tudi delo policije nujno internacionalno. Brez sodelovanja policij več držav bi bilo zelo težko odkriti večje prekupčevalske mreže. Mi seveda šele vstopamo na področje enakopravnega mednarodnega sodelovanja, saj je v preteklosti vse takšne stike vodil Centralni nacionalni biro Interpola Jugoslavije. Do vključitve Slovenije v Interpol (to bo predvidoma letos jeseni na zasedanju Generalne skupščine v Dakarju) se naša kriminalistična služba povezuje z drugimi kriminalističnimi policijami z medsebojnimi dvostranskimi dogovori. Prvi uspehi skupnega dela se že kažejo.

Darko Maver, doktor pravnih znanosti, docent za kriminalistiko, direktor Uprave kriminalistične službe MNZ RS.